

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ

MODERN APPROACHES TO THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TRAINERS-TEACHERS

У статті охарактеризовано проблему формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів в умовах закладу вищої освіти. Проаналізовано Стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, вказано на перелік загальних компетентностей випускника, з-поміж яких виокремлено здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово та володіння навичками використання інформаційних і комунікаційних технологій. Узагальнено сучасні наукові розвідки з означеної проблеми, з'ясовано зміст ключових понять «компетентність», «комунікативна компетентність». Сформульовано мету статті, що полягала в обґрунтуванні шляхів формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі навчання в закладах вищої освіти. Запропоновано авторське бачення комунікативної компетентності тренера-викладача, що виявляється у здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими, дотримуючись ustalених норм літературного мовлення, уживання формул мовленнєвого етикету, доречного використання невербальних засобів спілкування, необхідних для якісної організації навчально-тренувального процесу та його результативності. Виокремлено складові комунікативної компетентності тренера-викладача, до яких віднесено логічну, змістовну, послідовну побудову процесу спілкування, налагодження належної взаємодії із спортсменами, виваженість та психологічну витримку, уникнення конфліктних ситуацій, толерантність, володіння фаховою термінологією та уміння доступно пояснити її зміст. Розглянуто шляхи формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів на заняттях із фахових дисциплін. Запропоновано введення вправ і завдань репродуктивного, дослідницького змісту, розв'язання мікроситуацій, а також використання комунікативних тренінгів. Наведено приклади вправ на удосконалення процесу комунікації, ситуативні завдання, вирішення яких вимагає належної побудови спілкування в соціумі. Закцентовано увагу на необхідності дотримання норм і правил мовленнєвого етикету.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, тренер-викладач, компетентність, комуніка-

тивна компетентність, ситуативні вправи і завдання.

The article describes the problem of forming the communicative competence of future trainers-teachers in the conditions of a higher education institution. The Standard of Higher Education in the specialty 017 Physical Culture and Sports for the first (bachelor's) level of higher education was analyzed and the list of general competencies of the graduate was indicated, among which the ability to communicate in the state language both orally and in writing and the ability to use information and communication technologies were distinguished. Modern scientific research on the specified problem is summarized, key concepts "competence", "communicative competence" were clarified. The purpose of the article was formulated, which consisted in substantiating the ways of forming the communicative competence of future trainers-teachers in the process of training in institutions of higher education. The author's vision of the communicative competence of the trainer-teacher is offered, which consists of the ability to effectively interact with others, observing the established norms of literary speech, the use of speech etiquette formulas, the appropriate use of non-verbal means of communication, which are necessary for the high-quality organization of the educational and training process and its effectiveness. The components of the communicative competence of a coach-teacher are singled out, which include the logical, meaningful, consistent construction of the communication process, the establishment of proper interaction with athletes, the possession of professional terminology and the ability to easily characterize its content, equanimity and psychological endurance, avoidance of conflict situations, tolerance. Ways of forming the communicative competence of future trainers-teachers in classes on professional disciplines are considered. It is offered to carry out exercises and tasks of reproductive, research content, solving micro-situations, as well as communicative trainings. Examples of exercises to improve the communication process, situational tasks, the solution of which requires the proper construction of communication in society are given. Attention is focused on the need to observe the norms and rules of speech etiquette.

Key words: students of higher education, trainer-teacher, competence, communicative competence, situational exercises and tasks.

УДК 37-048.35: 37.091.12.011.3-051+796.077.4
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.19>

Хома Т.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри фізичного виховання
Державного вищого навчального
закладу «Ужгородський національний
університет»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти спрямовані на підготовку високопрофесійного, конкурентоспроможного фахівця, здатного швидко і якісно реагувати на зміни в соціокультурному просторі, адаптуватися до потреб суспільства. Діяльність тренера-викладача має свої особливості, позаяк вимагає чітко спланованої організації навчально-тренувального заняття, пошуку ефективних та якісних методів тренування, що

сприятимуть покращенню спортивних результатів, виробленню техніки й тактики у певному виді спорту.

Стандартом вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти визначено перелік загальних компетентностей випускника, з-поміж яких окреслено здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово та володіння навичками використання інформаційних

і комунікаційних технологій [8]. У зв'язку з цим, у педагогічній науці не вичерпує своєї актуальності проблема удосконалення комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів, формування мотивації до саморозвитку й збагачення власного комунікативного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування комунікативної компетентності фахівців фізичної культури і спорту є предметом дослідження низки науковців. Комунікативну діяльність тренера В. Данилко, В. Толкач, М. Данилко аналізують з точки зору практичного аспекту й включають до складу основних комунікативних умінь встановлення контакту між людьми; прогнозування конфліктних ситуацій та їх уникнення; нормативне уживання усного мовлення, зокрема формул звертання; розуміння психологічного стану спортсменів; керування власною поведінкою в процесі спілкування з людьми [4].

Професійні складники, здатні вплинути на успішність у роботі фітнес-тренера, узагальнені в дослідженнях Н. Пастушкової, яка виокремлює з-поміж усіх педагогічну майстерність, харизму, креативність, впевненість у собі, комунікабельність, уміння безконфліктного спілкування [7].

Погоджуємося з думкою Н. Беседи, О. Воробйова, що рівень вмотивованості студентів до розвитку комунікативної компетентності залежить від визначення власних очікувань. З цією метою на заняттях зі здобувачами вищої освіти рекомендується впроваджувати тренінгові технології, за допомогою яких «підвищується результативність формування комунікативної компетентності фахівців фізичної культури і спорту, розвивається в них здатність до самоконтролю над власною соціальною поведінкою, розуміння поведінки суб'єктів спілкування й оволодіння механізмами ефективної професійної комунікації» [1, с. 168]. Комунікативні уміння є невід'ємною складовою процесу адаптації тренерів-викладачів до майбутньої фахової діяльності.

Професійна діяльність тренера спрямована не тільки на розвиток фізичних якостей і функціональних особливостей організму спортсмена, а й на виховання сучасної всебічно розвиненої особистості, тому уміння ефективно комунікувати підвищує результативність співпраці.

Мета статті полягає в обґрунтуванні шляхів формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі навчання в закладах вищої освіти. Завдання: розкрити сутність ключового поняття «комунікативна компетентність», визначити види робіт, спрямованих на формування комунікативної компетентності фахівців з фізичної культури і спорту на заняттях з фахових дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Визначимо зміст ключових понять «комунікативність»,

«комунікативна компетентність», розглянемо їх як складові педагогічного процесу. За Коротким словником актуальних педагогічних термінів поняття «комунікативність» трактується, як «професійна здатність педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування» [5, с. 19]. Комунікативна компетентність описується в наукових розвідках Л. Мамчур і розглядається з позиції здатності індивіда контактувати в соціумі, мати сформовану сукупність знань, умінь та навичок вербального й невербального спілкування з метою сприйняття й відтворення дійсності, враховуючи ситуацію спілкування [6].

На основі аналізу й узагальнення наукових досліджень Г. Грибан визначає зміст поняття «професійно-комунікативна компетентність», як «синтез знань, умінь, навичок, цінностей, досвіду, професійних особистих якостей, які набуваються під час навчання здобувача у закладі вищої освіти та практичної діяльності» [2, с. 3]. Базуючись на характеристиці ключової дефініції, автор виокремлює професійно-комунікативну компетентність сучасного тренера й трактує її як «інтегративне особистісне утворення, яке розглядається як результат сформованості професійних компетенцій та особистісних якостей (доброзичливість, тактовність, рішучість, об'єктивність, толерантність, організованість, цілеспрямованість, ініціативність, сміливість тощо) сучасного тренера, котрі дозволяють встановлювати психологічний контакт із спортсменами, їхніми батьками та колегами; логічно, науково та стисло передавати предметну інформацію; керувати процесом спілкування та організовувати педагогічно доцільну взаємодію в навчально-тренувальному середовищі; виховувати гармонійно розвинену особистість, творчо вирішувати педагогічні завдання, що виникають у навчально-тренувальному процесі та під час спортивних змагань» [2, с. 3]. Йдеться про сформованість мовленнєвих умінь і навичок, здатність до самоаналізу та самоконтролю в організації навчально-тренувального процесу.

Ми розглядаємо комунікативну компетентність тренера-викладача як здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими, дотримуючись усталених норм літературного мовлення, уживання формул мовленнєвого етикету, доречного використання невербальних засобів спілкування, необхідних для якісної організації навчально-тренувального процесу та його результативності. До складових комунікативної компетентності тренера-викладача відносимо логічну, змістовну, послідовну побудову процесу спілкування, налагодження належної взаємодії із спортсменами, володіння

фаховою термінологією та уміння доступно охарактеризувати її зміст, вираженість та психологічну витримку, уникнення конфліктних ситуацій, толерантність.

Формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів, на нашу думку, здійснюється через проведення вправ і завдань репродуктивного, дослідницького змісту, розв'язання мікроситуацій, а також комунікативних тренінгів.

Завдання репродуктивного характеру спрямовані на формування культури мовлення, розвитку процесів запам'ятовування, вироблення мовленнєвої практики, важливої для спілкування зі спортсменами, пояснення методики відпрацювання певних фізичних якостей. Наведемо приклади завдань, що проводились на практичних заняттях з дисципліни «Педагогіка фізичного виховання і спорту».

Фаховий глосарій. Студентам пропонувалося доповнити визначення спортивної термінології, як-от: «Визначальна ланка техніки рухів – найважливіша частина...» або відтворити пропущений зміст поняття: «Загальнопідготовчі вправи – рухові дії, які є переважно... спрямовані на створення основи для наступного вдосконалення у спортивній діяльності...» [3].

Викладач надавав студентам частковий інструктивний опис методики розвитку певної фізичної якості, слухачі називали її та доповнювали етапи роботи у процесі навчально-тренувального заняття.

Завдання дослідницького змісту мали на меті сформувати у здобувачів вищої освіти навички самостійного пошуку інформації на основі сучасних наукових розвідок. Такі завдання потребували співставлення понять, виявлення суперечностей і формулювання обґрунтування власних підходів до досліджуваної проблеми. Наведемо приклад одного із завдань.

«Погоджуюсь із твердженням...». Викладачем пропонувалося проблемне запитання: «З'ясуйте, яка з форм впливу тренера на свідомість і волю спортсменів вважається найбільш дієвою. Відповідь обґрунтуйте». Студентам рекомендувалось ознайомитися з висвітленням означеної проблеми у сучасних наукових доробках, провести порівняльний аналіз та сформулювати висновки. Завдання ускладнювалося необхідністю висловити власну позицію щодо використання певних форм впливу тренера на спортсмена. Такий підхід сприяв удосконаленню монологічного мовлення майбутніх фахівців відповідно до вимог логіки, граматики, культури мовлення, давав можливість формувати навички самоконтролю та прогнозування реакції співрозмовника.

Розв'язання мікроситуацій спрямовувалося на вироблення у студентів власної стратегії

поведінки у складних непередбачуваних обставинах, розвиток умінь здійснювати інтуїтивний пошук вирішення проблеми, уникаючи конфліктів і непорозумінь. Такі завдання вирізнялись підготовкою майбутніх тренерів-викладачів до з'ясування непередбачуваних ситуацій засобами комунікації, недопущення проявів булінгу між спортсменами, розвивали витримку, самоконтроль. Наведемо приклади деяких мікроситуацій.

Команда з футболу готується до важливих змагань, однак, незважаючи на інтенсивний процес тренувань, гравці незадоволені підготовкою, відмовляються виконувати вказівки тренера, виробляють власну стратегію гри, дослухаючись до капітана команди – неформального лідера. Знайдіть вихід із ситуації. Як за допомогою засобів комунікації вплинете на спортсменів і налаштуєте їх на перемогу?

Ви тренер з волейболу, працюєте з вихованцями початкового етапу підготовки, однак юні спортсмени один за одним відмовляються від подальших тренувань та занять спортом загалом. З'ясуйте причини, які впливають на небажання дітей відвідувати спортивні гуртки, секції, клуби. Презентуйте засобами комунікації шляхи мотивації школярів до занять спортом.

Комунікативні тренінги покликані формувати готовність майбутніх фахівців до спілкування в соціумі, налаштування на позитивний емоційний стан та комфортну взаємодію між учасниками. Для проведення комунікативних тренінгів студенти, як правило, об'єднувалися у мікрогрупи, однак мав місце й індивідуальний підхід до думки кожного із учасників тренінгу. Викладач визначав мету тренінгу – налагодження вербальної комунікації із партнерами, встановлення довіри, вироблення власної поведінки для позитивного результату, доречне застосування невербальних засобів комунікації для ефективності спілкування. Наведимо приклад одного з тренінгів.

«Інтерв'ю з лідером». Студенти об'єднувалися у пари, розповідали один одному про себе, власні уподобання та якості, за допомогою яких можна стати успішним фахівцем. Далі студенти працювали у мікрогрупах й представляли свого колегу, розповідали все, що запам'ятали про нього, акцентуючи увагу на лідерських якостях, необхідних для майбутнього професійного становлення.

Проведення тренінгу сприяло виробленню не тільки навичок комунікації, уважності до невербальних засобів спілкування, а й слуханню і розумінню співрозмовника.

Як показує досвід роботи, процес формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів вимагає від викладача проведення різноманітних видів робіт, диференційованих за змістом та формою. Важливо зосередити увагу на усвідомленні здобувачами вищої освіти того, що

результативність будь-якої професійної діяльності залежить від налагодження позитивної взаємодії з оточуючими.

Висновки. Нами охарактеризовано сучасні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх тренерів-викладачів. Узагальнено наукові розвідки з означеної проблеми, запропоновано проведення вправ і завдань репродуктивного, дослідницького змісту, розв'язання мікроситуацій, а також комунікативних тренінгів у процесі викладання фахових дисциплін.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у характеристиці застосування методу моделювання у процесі підготовки бакалаврів з фізичної культури і спорту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беседа Н., Воробйов О. Навчальний тренінг як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. *Освітологічний дискурс*, 2018, № 3–4 (22–23). С. 161–172.
2. Грибан Г. П. Професійно-комунікативна компетентність як одна з вимог формування особистості сучасного тренера. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 3К (162) 2023. С. 1–7.
3. Грибан Г. П. Термінологічний словник з фізичної культури і спорту / Укладачі: Г. П. Грибан, Д. В. Бойко, Д. О. Дзендзелюк. Житомир: Вид-во «Рута», 2016. 100 с.
4. Данилко В., Толкач В., Данилко М. Зміст роботи тренера-викладача. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. №. 3 (11), 2010. С. 12–16.
5. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упор. Флегонтова Н.М. Київ: КНУТД, 2013. 55 с.
6. Мамчур Л.І. Комунікативна компетентність особистості: її роль і значення в успішному спілкуванні. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2006/2006_25.pdf (дата звернення: 27.03.2024).
7. Пастушкова Н. А. Формування спеціальних професійних компетентностей майбутніх фітнес-тренерів у закладах вищої освіти України. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 30. Т. 1. 2020. С. 113–119.
8. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 017 Фізична культура і спорт. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 567. Київ, 2019.